DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 18 januari 2007 *

I mål C-421/05,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Rechtbank van koophandel te Brussel (Belgien), genom beslut av den 21 november 2005, som inkom till domstolen den 29 november 2005, i målet

City Motors Groep NV

mot

Citroën Belux NV,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Rosas samt domarna J.N. Cunha Rodrigues och A.Ó Caoimh (referent),

generaladvokat: L.A. Geelhoed,
justitiesekreterare: handläggaren J. Swedenborg,

* Rättegångsspråk: nederländska.

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 26 oktober 2006,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— City Motors Groep NV, genom A. Tallon och Y. Lemense, advocaten,

— Citroën Belux NV, genom J. Verbist och B. van de Walle de Ghelcke, advocaten,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom A. Bouquet och A. Whelan, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 3.6 i kommissionens förordning (EG) nr 1400/2002 av den 31 juli 2002 om tillämpningen av artikel 81.3 i fördraget på grupper av vertikala avtal och samordnade förfaranden inom motorfordonssektorn (EGT L 203, s. 30).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan City Motors Groep NV (nedan kallat CMG) och Citroën Belux NV (nedan kallat Citroën) angående giltigheten av Citroëns hävning av avtalet med CMG beträffande distribution av motorfordon av märket Citroën i Belgien.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

3 I artikel 5.3 i kommissionens förordning (EG) nr 1475/95 av den 28 juni 1995 om tillämpningen av fördragets artikel [81].3 på vissa grupper av försäljnings- och serviceavtal för motorfordon (EGT L 145, s. 25) föreskrevs följande:

"De villkor för undantag som anges i punkterna 1 och 2 påverkar inte

...

— en parts rätt att i undantagsfall säga upp avtalet om den andra parten underlåter att fullgöra någon av de grundläggande skyldigheterna.

I varje enskilt fall måste parterna, i händelse av meningsskiljaktigheter godta att tvisten snabbt löses genom anlitande av en oberoende expert eller genom skiljedomsförfarande, utan att detta påverkar parternas rätt att vända sig till behöriga domstolar i enlighet med gällande nationell rätt."

4 Förordning nr 1475/95 ersattes den 1 oktober 2002 av förordning nr 1400/2002.

5 I skälen 9 och 11 i förordning nr 1400/2002 anges följande:

"(9) För att hindra en leverantör från att säga upp ett avtal på grund av att en återförsäljare eller en reparatör visar prov på ett konkurrensfrämjande beteende, såsom aktiv eller passiv försäljning till utländska konsumenter, försäljning av olika fordonsmärken, flermärkesreparation eller reparation och underhåll som läggs ut på underleverantörer, skall orsakerna till uppsägningen, som måste vara objektiva och öppna, klart anges i skriftlig form i varje tillkännagivande om uppsägning. För att stärka återförsäljarnas och reparatörernas oberoende av leverantörerna bör det dessutom fastställas en minimitidsfrist för tillkännagivande om att inte förnya avtal som ingåtts för en begränsad tid och om uppsägning av avtal som ingåtts på obestämd tid.

...

(11) För att främja en snabb lösning av tvister som uppstår mellan parterna i ett distributionsavtal och som annars kan hindra effektiv konkurrens, bör avtal omfattas av gruppundantaget bara om de ger varje part rätt att anlita en oberoende expert eller skiljedomare, särskilt vid tillkännagivande om uppsägning av avtalet."

6 Artikel 2 i förordning nr 1400/2002 har rubriken "Tillämpningsområde", och i artikel 2.1 första stycket föreskrivs följande:

"Enligt artikel 81.3 i fördraget och om inte något annat följer av denna förordning förklaras bestämmelserna i artikel 81.1 icke tillämpliga på vertikala avtal, om de avser villkoren för parternas inköp, försäljning eller återförsäljning av nya motorfordon, reservdelar för motorfordon eller reparations- och underhållstjänster för motorfordon."

7 Artikel 3 i förordning nr 1400/2002 har rubriken "Allmänna villkor". Följande anges i artikel 3.4 och 3.6:

"4. Undantaget skall gälla på villkor att det i det vertikala avtal som ingås med en återförsäljare eller en reparatör anges att en leverantör som önskar tillkännage en uppsägning av ett avtal skall göra detta skriftligt och närmare ange skälen för uppsägningen, vilka skall vara objektiva och öppna, för att förhindra att en leverantör säger upp ett vertikalt avtal med en återförsäljare eller reparatör på grund av praxis som kanske inte begränsas av denna förordning.

...

6. Undantaget skall gälla på villkor att det vertikala avtalet ger varje part rätt att hänskjuta tvister om uppfyllandet av deras avtalsenliga skyldigheter till en oberoende expert eller skiljedomare. Sådana tvister kan bland annat gälla

...

g) frågan ... huruvida uppsägningen av ett avtal motiveras av de skäl som anges i uppsägningen.

Den rättighet som avses i första meningen skall inte påverka varje parts rätt att vända sig till en nationell domstol."

8 Artikel 4 i förordning nr 1400/2002 har rubriken "Särskilt allvarliga begränsningar", och i artikel 4.1 föreskrivs att undantaget inte skall tillämpas på vertikala avtal som syftar till att införa någon av de begränsningar som räknas upp i denna bestämmelse.

9 I artikel 5 i samma förordning, med rubriken "Särskilda villkor", anges att undantaget inte skall tillämpas på vissa omnämnda skyldigheter som följer av vertikala avtal.

De nationella bestämmelserna

10 Artikel 1184 i den belgiska civillagen (code civil) har följande lydelse:

"Ett villkor om hävning, för det fall en av parterna inte fullgör sina åtaganden, är alltid underförstått i ömsesidigt förpliktande avtal.

I ett sådant fall kan avtalet inte hävas utan att ansökan därom framställs till domstol. Den part gentemot vilken prestationen inte har fullgjorts kan välja mellan att kräva att motparten fullgör avtalet när så är möjligt eller att häva avtalet och kräva skadestånd.

Ansökan om att få häva avtal skall framställas till domstol, och svaranden kan beviljas en frist beroende på omständigheterna."

11 Genom att införa en uttrycklig hävningsklausul kan parterna dock avtala om att nämnda artikel 1184 inte skall vara tillämplig, och föreskriva under vilka förhållanden ett avtalsbrott skall anses vara tillräckligt grovt för att avtalet skall kunna hävas utan att ansökan därom måste framställas till domstol.

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

12 CMG har sedan år 1992 sålt fordon av märket Citroën i Belgien med stöd av återförsäljningsavtal som ingåtts med Citroën. Det sista av avtalen rörde försäljning av nya motorfordon, ingicks den 13 maj 2003 och gällde tills vidare. Det trädde i kraft den 1 oktober 2003 (nedan kallat återförsäljningsavtalet).

13 Enligt artikel XVIII i franchiseavtalet får Citroën omedelbart, utan att behöva framställa ansökan därom till domstol och utan förvarning, häva ovannämnda avtal, bland annat "för det fall återförsäljning har skett i strid med bestämmelserna i artiklarna V och XIV-9 av en eller flera bilar [av märket Citroën] som är nya eller som varit registrerade kortare tid än tre månader, eller av utrustning eller tillbehör, till en återförsäljare som inte är medlem av Citroëns officiella distributionsnät, inte är auktoriserad återförsäljare och inte [är] etablerad inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet eller i Schweiz".

14 I artikel XXI i återförsäljningsavtalet anges dessutom följande:

"... För det fall fullgörandet av avtalet ifrågasätts kan vardera parten, i syfte att nå en uppgörelse i godo, anlita en sakkunnig som utses av ordföranden för Rechtbank van koophandel te Brussel på begäran av den part som har störst behov av skyndsamhet.

Denna bestämmelse påverkar inte på något sätt vardera partens rätt att väcka talan vid domstol beträffande avtalets fullgörande ..."

15 Den 1 juni 2004 hävde Citroën återförsäljningsavtalet med stöd av artikel XVIII i avtalet på grund av CMG:s försäljning av bilar till bolaget Interlease NV.

16 CMG väckte talan mot Citroën vid Rechtbank van koophandel te Brussel och krävde skadestånd för olaglig avveckling av återförsäljningsavtalet. Härvid gjorde CMG bland annat gällande att den uttryckliga hävningsklausulen i avtalet stred mot förordning nr 1400/2002.

17 Ordföranden för ovannämnda domstol fattade ett interimistiskt beslut varigenom Citroën ålades att upprätthålla det befintliga avtalsförhållandet med CMG fram till dess att målet har avgjorts i sak, vid äventyr av vite. Citroëns överklagande av detta beslut till Hof van Beroep te Brussel (överinstans i Bryssel) ogillades.

18 Den hänskjutande domstolen delar i sak den bedömning som Hof van beroep te Brussel hade gjort och anser att det förefaller som om artikel 3.6 g i förordning nr 1400/2002 skall förstås så, att avtalet skall fortsätta gälla i avvaktan på lösningen av tvisten. Det innebär att en uttrycklig hävningsklausul som medför att en föregående prövning av en expert, en skiljedomare eller en domstol undviks, inte kan existera med giltig verkan när ett av de fall som räknas upp i nämnda artikel 3.6 föreligger. Vid första påseendet är artikel XVIII i återförsäljningsavtalet således oförenlig med förordning nr 1400/2002.

19 Rechtbank van koophandel te Brussel beslutade mot bakgrund av dessa förhållanden att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfråga till domstolen:

"Skall artikel 3.6 i ... förordning ... nr 1400/2002 ... tolkas så, att ett franchiseavtal beträffande motorfordon inte får innehålla en uttrycklig hävningsklausul om det skall kunna omfattas av [det undantag som föreskrivs i artikel 2.1 i samma förordning]?"

Prövning av tolkningsfrågan

20 Den hänskjutande domstolen har ställt frågan för att få klarhet i huruvida artikel 3.6 i förordning nr 1400/2002 skall tolkas så, att det gruppundantag som föreskrivs i artikel 2.1 i denna förordning inte är tillämpligt på avtal som omfattas av dess tillämpningsområde men som innehåller en uttrycklig hävningsklausul, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, enligt vilken ett avtal kan hävas av leverantören utan att ansökan därom behöver framställas till domstol och utan förvarning om återförsäljaren har underlåtit att fullgöra någon av de avtalsenliga skyldigheter som nämns i klausulen.

21 Enligt CMG måste en uttrycklig hävningsklausul anses snedvrida konkurrensen eftersom begränsningen av den nationella domstolens utrymme för skönsmässig bedömning vid uppkomsten av en tvist innebär att leverantören hamnar i en maktposition. När det föreligger en sådan klausul skall domstolen nämligen endast undersöka huruvida tillämpningsvillkoren för densamma är uppfyllda och huruvida hävningen utgör rättsmissbruk. Att den aktuella klausulen har en konkurrensbegränsande karaktär bekräftas dessutom av den omständigheten att förordning nr 1400/2002, till skillnad från förordning nr 1475/95, inte innehåller någon möjlighet att i undantagsfall häva avtalet om någon av de grundläggande skyldigheterna åsidosätts.

22 Härvid skall det genast påpekas att, såsom Citroën med fog har framhållit, uttryckliga hävningsklausuler inte omnämns vare sig i artikel 4 eller i artikel 5 i förordning nr 1400/2002, vilka innehåller en uttömmande uppräkning av de särskilt allvarliga begränsningar och vissa särskilda villkor som utgör hinder för tillämpningen av det gruppundantag som föreskrivs i förordningen.

23 I likhet med vad CMG har gjort gällande i sitt skriftliga yttrande finner domstolen att det i förordning nr 1400/2002 visserligen inte, såsom i artikel 5.3 i förordning nr 1475/95, uttryckligen anges att villkoren för gruppundantag inte "påverkar ... en

parts rätt att i undantagsfall säga upp avtalet om den andra parten underlåter att fullgöra någon av de grundläggande skyldigheterna".

24 Det är dock inte möjligt att av detta utelämnande sluta sig till att uttryckliga hävningsklausuler hädanefter är förbjudna, eftersom de utgör en begränsning av konkurrensen i den mening som avses i artikel 81.1 EG. Syftet med artikel 5.3 i förordning nr 1475/95 var nämligen inte att gruppundantaget skulle omfatta vissa av de begränsningar av konkurrensen som avses i artikel 81.1 EG. Den införde endast en möjlighet som inte inskränkte parternas avtalsfrihet inom ramen för tillämplig nationell rätt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 september 2006 i mål C-125/05, Vulcan Silkeborg, REG 2006, s. I-7637, punkt 47).

25 I beslutet om hänskjutande ställer sig Rechtbank van koophandel te Brussel emellertid frågan om inte en uttrycklig hävningsklausul strider mot artikel 3.6 i förordning nr 1400/2002, eftersom den medför att en föregående prövning av en oberoende expert, en skiljedomare eller en domstol undviks. Denna bestämmelse förefaller nämligen kräva att ett avtal som ena parten har hävt skall fortsätta gälla i avvaktan på lösningen av den tvist som rör hävningens giltighet.

26 Artikel 3.6 i förordning nr 1400/2002 innehåller dock inte något förbud mot någon avtalsklausul, utan endast — som villkor för tillämpningen av gruppundantaget — ett krav på att avtalet med en återförsäljare skall ge varje part rätt att, utan att det påverkar rätten att vända sig till en nationell domstol, hänskjuta avtalstvister till en oberoende expert eller skiljedomare som enligt artikel 3.6 g bland annat kan röra frågan huruvida hävningen av ett avtal motiveras av de skäl som anges i hävningsförklaringen.

27 För att nämnda villkor för tillämpningen av gruppundantaget skall vara uppfyllt räcker det således, enligt lydelsen i artikel 3.6 i förordning nr 1400/2002 och såsom framgår av skäl 11 i denna förordning, att det aktuella avtalet innehåller en klausul om en sådan rätt. Eftersom uppräkningen av avtalstvister i denna artikel inte är uttömmande måste detta gälla oavsett om hävningen har omedelbar verkan eller inte. Däremot uppställs det varken i denna bestämmelse eller i någon annan bestämmelse i nämnda förordning något krav på att den oberoende experten, skiljedomaren eller domstolen skall göra en prövning innan hävningen genomförs eller att en sådan prövning skall utgöra hinder för hävningens effekter fram till dess att ett beslut har fattats beträffande hävningens giltighet.

28 Av det ovan anförda följer således att ingen bestämmelse i förordning nr 1400/2002 förbjuder parterna i ett avtal som omfattas av förordningens tillämpningsområde att införa en sådan uttrycklig hävningsklausul som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 30 april 1998 i mål C-230/96, Cabour, REG 1998, s. I-2055, punkt 37). Frågan huruvida en sådan klausul är giltig avgörs således i princip med tillämpning endast av nationell rätt och inte av nämnda förordning.

29 När det gäller hävning av ett avtal som omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 1400/2002 skall det emellertid beaktas att det föreskrivs i artikel 3.4 i förordningen att gruppundantaget endast skall gälla på villkor att det i avtalet anges att en leverantör som önskar tillkännage en uppsägning av ett avtal skall göra detta skriftligt och närmare ange skälen för hävningen, vilka skall vara objektiva och öppna, och att syftet med detta enligt bestämmelsens ordalydelse skall vara att förhindra att en leverantör säger upp ett avtal på grund av praxis som kanske inte begränsas av denna förordning. Så är enligt skäl 9 i förordningen fallet om en leverantör säger upp ett avtal på grund av att en återförsäljare visar prov på ett konkurrensfrämjande beteende, såsom aktiv eller passiv försäljning till utländska konsumenter.

30 Härav följer, såsom såväl CMG som Europeiska gemenskapernas kommission har anfört, och som Citroën för övrigt självt har medgett, att när en leverantör häver ett

avtal med stöd av en uttrycklig hävningsklausul innebär villkoren för tillämpningen av det gruppundantag som infördes genom förordning nr 1400/2002 ett krav på att denna leverantör inte bara skall ange skälen för hävningen skriftligen, utan också att den oberoende expert, skiljedomare eller nationella domstol som återförsäljaren har rätt att vända sig till med stöd av artikel 3.6 i förordningen för att ifrågasätta hävningens giltighet skall kunna göra en effektiv kontroll av skälen till hävningen.

31 Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida en sådan effektiv domstolskontroll säkerställs enligt den tillämpliga nationella rätten när en leverantör häver ett avtal med stöd av en sådan uttrycklig hävningsklausul.

32 För att en sådan kontroll skall vara effektiv krävs det, med hänsyn till det mål som eftersträvas med artikel 3.4 i förordning nr 1400/2002, åtminstone att den oberoende experten, skiljedomaren eller domstolen kan kontrollera att leverantörens hävning inte är motiverad av en sådan praxis hos återförsäljaren som kanske inte begränsas av denna förordning.

33 När en leverantör har åsidosatt det villkor för tillämpning av gruppundantaget som anges i artikel 3.4 i förordning nr 1400/2002 måste den nationella domstolen dessutom kunna besluta om samtliga rättsföljder, i enlighet med nationell rätt, vad gäller såväl frågan om det aktuella avtalets giltighet med beaktande av artikel 81 EG som frågan om ersättning för den skada som återförsäljaren eventuellt har lidit när det föreligger ett orsakssamband mellan denna skada och en överenskommelse eller ett förfarande som strider mot artikel 81 EG (se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 september 2001 i mål C-453/99, Courage och Crehan, REG 2001, s. I-

6297, punkt 26, och av den 13 juli 2006 i de förenade målen C-295/04–C-298/04, Manfredi m.fl., REG 2006, s. I-6619, punkterna 60, 61 och 90).

34 Vad gäller frågan huruvida prövningen av en oberoende expert, en skiljedomare eller en nationell domstol skall äga rum före hävningen eller om en sådan prövning skall utgöra hinder för hävningens effekter fram till dess att ett avgörande har fattats beträffande hävningens giltighet, erinrar domstolen om att i avsaknad av gemenskapsrättsliga föreskrifter på området — ingen bestämmelse i förordning nr 1400/2002 innehåller något sådant krav, vilket framgår av punkt 27 i förevarande dom — skall det i varje medlemsstats rättsordning anges vilka domstolar som är behöriga och vilka förfaranden för att väcka talan som är avsedda att tillvarata rättigheter som för enskilda följer av gemenskapsrättens direkta effekt. Dessa villkor får emellertid varken vara mindre förmånliga än de som avser liknande talan enligt nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen) (se bland annat domen i det ovannämnda målet Courage och Crehan, punkt 29, och domen i de ovannämnda förenade målen Manfredi m.fl., punkterna 62 och 71).

35 Enligt likvärdighetsprincipen kan det inte krävas att en oberoende expert, skiljedomare eller nationell domstol som har till uppgift att mot bakgrund av gemenskapens konkurrensrätt bedöma giltigheten av en hävning som skett med stöd av en uttrycklig hävningsklausul måste göra denna bedömning före hävningen, om — såsom framgår av beslutet om hänskjutande och såsom parterna i målet vid den nationella domstolen har uppgett under förhandlingen som svar på domstolens frågor — en sådan föregående bedömning inte heller krävs när giltigheten av en sådan hävning prövas mot bakgrund av liknande bestämmelser enligt nationell rätt. Det framgår inte heller att villkoren för att den domstol som fattar interimistiska beslut skall få göra en prövning när talan har väckts med stöd av gemenskapens konkurrensregler är mindre förmånliga än de som är tillämpliga när en liknande talan har väckts med stöd av nationell rätt. Den hänskjutande domstolen måste dock kontrollera att så inte är fallet.

36 Vad beträffar effektivitetsprincipen konstaterar domstolen att eftersom frågan huruvida skälen för en hävning med stöd av en uttrycklig hävningsklausul är giltiga med beaktande av förordning nr 1400/2002 skall göras till föremål för en prövning som uppfyller kraven i punkterna 29–33 i förevarande dom, kan den omständigheten att en sådan klausul innebär att ingen föregående prövning av en oberoende expert, skiljedomare eller nationell domstol äger rum och att inget hinder för hävningens effekter föreligger fram till dess att ett avgörande har fattats beträffande hävningens giltighet inte anses medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av nämnda förordning.

37 Följaktligen skall tolkningsfrågan besvaras så, att artikel 3.6 i förordning nr 1400/2002 skall tolkas så, att endast den omständigheten att ett avtal som omfattas av denna förordnings tillämpningsområde innehåller en uttrycklig hävningsklausul, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, enligt vilken ett sådant avtal kan hävas av leverantören utan att ansökan därom behöver framställas till domstol och utan förvarning om återförsäljaren har underlåtit att fullgöra någon av de avtalsenliga skyldigheter som nämns i denna klausul, inte leder till att det gruppundantag som föreskrivs i artikel 2.1 i förordningen blir otillämpligt på det aktuella avtalet.

Rättegångskostnader

38 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Artikel 3.6 i kommissionens förordning (EG) nr 1400/2002 av den 31 juli 2002 om tillämpningen av artikel 81.3 i fördraget på grupper av vertikala avtal och samordnade förfaranden inom motorfordonssektorn skall tolkas så, att endast den omständigheten att ett avtal som omfattas av denna förordnings tillämpningsområde innehåller en uttrycklig hävningsklausul, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, enligt vilken ett sådant avtal kan hävas av leverantören utan att ansökan därom behöver framställas till domstol och utan förvarning om återförsäljaren har underlåtit att fullgöra någon av de avtalsenliga skyldigheter som nämns i denna klausul, inte leder till att det gruppundantag som föreskrivs i artikel 2.1 i förordningen blir otillämpligt på det aktuella avtalet.

Underskrifter